

Uitgaven en inkomsten aan defensie

Drs. F. Arkesteijn

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2006.
Bronvermelding is verplicht. Verveelvoudiging voor eigen gebruik of intern gebruik is toegestaan.

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2005–2006	= 2005 tot en met 2006
2005/2006	= het gemiddelde over de jaren 2005 tot en met 2006
2005/'06	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz. beginnend in 2005 en eindigend in 2006
2003/'04–2005/'06	= boekjaar enz., 2003/'04 tot en met 2005/'06

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Uitgaven en inkomsten aan defensie

Drs. F. Arkesteijn

Op 1 augustus vertrokken 1400 Nederlandse militairen naar Uruzgan om deel te nemen aan de ISAF-operatie. De Nederlandse krijgsmacht is in de afgelopen jaren steeds vaker ingezet bij internationale crisisbeheersingsoperaties en vredesmissies. Tegelijkertijd hebben de huidige vormen van terrorisme een nieuw gezicht gegeven aan oorlog. Deze ontwikkelingen vragen om een aanpassing van de strijdkrachten. Dit houdt vooral in dat de taken veranderen, dat de strijdkrachten worden ingekrompen en dat de krijgsmacht wordt gemoderniseerd. Al deze veranderingen hebben ook financiële gevolgen. In dit artikel worden de ontwikkelingen van 2000 tot en met 2005 beschreven.

Het defensiebeleid

Het defensiebeleid is gericht op de bescherming van het Nederlandse grondgebied tegen bedreigingen uit het buitenland. Lange tijd ging die dreiging uit van de communistische staten van het voormalige Warschaupact. De verdediging hiertegen was in het NAVO-bondgenootschap georganiseerd. Na de val van de Berlijnse muur in november 1989 kwam er een einde aan de militaire tweedeling van Europa. Hierdoor verdween de rechtstreekse bedreiging voor de Nederlandse veiligheid. Wel kunnen uit regionale spanningen en conflicten in Midden- en Oost-Europa, het Midden-Oosten en Azië veiligheidsrisico's voortvloeien. In de afgelopen twee decennia is de Nederlandse krijgsmacht met grote regelmaat ingezet bij crisisbeheersingsoperaties in deze gebieden. Daarnaast heeft het grootschalig terrorisme een nieuw gezicht gegeven aan het voeren van oorlog.

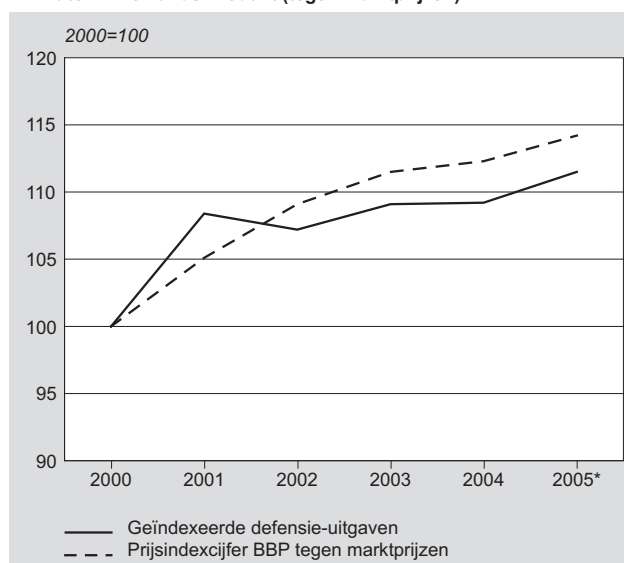
De nieuwe veiligheidssituatie vraagt om een aanpassing van de strijdkrachten. In 2003 is de grootste reorganisatie uit de geschiedenis van de krijgsmacht van start gegaan onder de titel 'Op weg naar een nieuw evenwicht'. Enerzijds leidt deze reorganisatie tot een herstructurering, inkrimping en verjonging van de krijgsmacht. Anderzijds wordt een grotere inzetbaarheid nagestreefd bij de handhaving of het herstel van de vrede elders, bij humanitaire hulpoperaties en bij de bestrijding van terrorisme. In 2007 wordt de reorganisatie voltooid.

Aandeel defensie-uitgaven daalt

In 2005 heeft het Rijk 7,5 miljard euro uitgetrokken voor defensie, terwijl de uitgaven in 2000 6,7 miljard euro bedroegen. Dit betekent een groei van bijna 12 procent in vijf jaar tijd. Gecorrigeerd voor de inflatie is echter sprake van een reële daling van de defensie-uitgaven met bijna 3 procent. Omdat de totale rijksuitgaven in dezelfde periode met ruim een kwart toenamen, liep het aandeel van de defensie-uitgaven in de rijksbestedingen terug van 6,4 procent in 2000 naar 5,6 procent in 2005.

Het verminderde belang van de defensie-uitgaven is vooral het gevolg van teruggelopen aankopen van wapens¹⁾ en een vrijwel ongewijzigd investeringsniveau. Dit hing deels samen met de bezuinigingen van het Kabinet op het defensiebudget in 2004 en 2005 (125 en 100 miljoen euro). Afsproken is dat deze bedragen in 2006 en 2007 weer aan de defensiebegroting worden toegevoegd. Vanaf 2003 laat de reductie van het personeelsbestand zich ook gelden. De loonuitgaven namen in de periode 2003–2005

1. Geïndexeerde defensie-uitgaven en prijsindexcijfer Bruto Binnenlands Produkt (tegen marktprijzen)

Tabel 1
Uitgaven en inkomsten van het Rijk voor defensie per soort

	2000	2001	2002	2003	2004	2005*
	<i>mIn euro</i>					
Uitgaven						
Lonen, salarissen en sociale lasten	3 466	3 701	3 896	4 017	4 028	4 097
Aankoop militaire vernietigingswapens ¹⁾	741	937	854	848	858	631
Aankoop overige goederen en diensten	1 621	1 639	1 691	1 770	1 688	1 795
Investerings ²⁾	686	703	507	454	501	686
Overige uitgaven	168	267	216	203	224	242
Totaal uitgaven	6 683	7 247	7 165	7 293	7 298	7 451
Inkomsten						
Verkopen	228	226	144	142	209	818
Desinvesteringen	54	41	1	7	8	47
Overige inkomsten	79	124	68	74	73	77
Totaal inkomsten	360	392	213	223	289	941

¹⁾ Betreft de aanschaf van tanks, munitie, wapens, wapensystemen en de aankoop van voer-, vaar- en vliegtuigen die als hoofdtaak hebben te fungeren als wapentuig.

²⁾ Betreft de aankoop van gebouwen (incl. bunkers), computers, software en voer-, vaar- en vliegtuigen die niet als hoofdtaak hebben te fungeren als wapentuig. Voorts aanleg en groot onderhoud van militaire (luchtvaart)terreinen.

slechts met 2 procent toe. Het niveau van de inkomsten wordt sterk bepaald door de incidentele opbrengsten uit de verkoop van overtollig defensiemateriaal aan het buitenland. Zo zijn de zeer hoge ontvangsten in 2005 het gevolg van de verkoop van fregaten aan Chili en de verkoop van vliegtuigen aan Duitsland (tezamen 0,5 miljard euro). De totale waarde van de materiële (vaste) activa van defensie is in de periode 2000–2005 met een kwart verminderd door het afstoten van defensiemateriaal, teruglopende aankopen van wapens en een ongewijzigd investeringsniveau.

In veel Europese landen is het aandeel van de defensie-uitgaven in het Bruto Binnenlands Product in de afgelopen vijf jaren afgenomen. Ook in Nederland is dit aandeel licht teruggelopen (van 1,6 naar 1,5 procent). In 2005 geeft Nederland 457 euro per inwoner uit aan defensie.

Personeelsbestand fors gereduceerd

De reorganisatie van defensie heeft grote personele gevolgen. Het oorspronkelijke plan beoogt een vermindering van 11 700 functies. Tussen ultimo 2002 en juni 2006 heeft de herstructurering per saldo al geleid tot een reductie van het aantal voltijd-equivalenten met 8 758 (–12,2 procent). De ontwikkelingen bij het burger- en het militair personeel lopen sterk uiteen. Zo is het burgerpersoneel met ruim een vijfde afgenomen en is het beroepspersoneel voor onbepaalde tijd (BOT) met 14,4 procent gereduceerd.

Het beroepspersoneel voor bepaalde tijd (BBT) liep in dezelfde periode met slechts 2,7 procent terug. Dit hing samen met de opzet van de reorganisatie om vooral de staffuncties te verminderen, terwijl de meer operationele functies juist worden ontzien. In deze laatste functies zijn vooral BBT-ers werkzaam, in de staffuncties hoofdzakelijk burgers en BOT-ers.

In 2003 en 2004 kon door instroombeperking en uitstroombestemming het personeelsbestand grotendeels op vrijwillige basis worden verkleind. In 2005 zijn ongeveer 700 mensen door bemiddeling aan een andere baan geholpen bij defensie of daarbuiten. In dat jaar was er ook een aantal gedwongen ontslagen. Voor ongeveer 450 herplaatsingskandidaten wordt in 2006 nog bemiddeld. De reorganisatie heeft niet alleen geleid tot een reductie van het aantal functies; in 2005 zijn bijna 7 000 nieuwe BBT-ers aangekomen, terwijl in 2006 wordt gestreefd naar het werven van 5 000 BBT-ers. Hiermee wordt voldaan aan de doelstelling het personeelsbestand te verjongen.

Daarnaast zijn door de bundeling van taken veel functies vanuit de krijgsmachtonderdelen overgeheveld naar de Centrale organisatie. Zo is met ingang van 2005 het Commando Dienstcentra van start gegaan en wordt vanaf 2006 de Defensie Materieelorganisatie operationeel.

De herstructurering en inkrimping van de strijdkrachten speelt al geruime tijd; in de laatste twee decennia hebben diverse reorganisaties plaatsgevonden. In 1994 waren nog 100 duizend mensen werkzaam bij de krijgsmachtonderdelen, waarvan een kwart dienstplichtig personeel. Door de afschaffing van de dienstplicht is deze laatste groep in 1997 verdwenen.

Tabel 2
Waarde van de materiële (vaste) activa van defensie (per ultimo jaar)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	<i>mln euro</i>					
Per defensie-onderdeel						
Landmacht	3 417	3 235	3 045	2 772	2 432	2 159
Luchtmacht	1 603	1 511	1 445	1 380	1 290	1 233
Zeemacht	1 723	1 736	1 751	1 762	1 737	1 701
Totaal	6 743	6 482	6 241	5 914	5 459	5 093
Per goederensoort						
Onroerende goederen	4 470	4 415	4 284	4 137	3 819	3 715
Roerende goederen	2 273	2 057	1 957	1 777	1 640	1 378
Totaal	6 743	6 472	6 241	5 914	5 459	5 093

Bron: Staatsbalans.

Tabel 3
Defensie-uitgaven als percentage van het Bruto Binnenlands Product en per hoofd van de bevolking

	Percentage van het Bruto Binnenlands Product		Per hoofd van de bevolking	
	2000	2005*	2000	2005*
	%		US-dollars	
België	1,4	1,3	311	293
Canada	1,1	1,1	270	290
Tsjechische republiek	2,1	1,8	112	116
Denemarken	1,5	1,4	448	431
Frankrijk	2,6	2,5	573	594
Duitsland	1,5	1,4	343	323
Griekenland	4,9	3,1	505	386
Italië	2,1	1,8	392	322
Noorwegen	1,8	1,7	651	671
Polen	1,9	1,9	81	97
Portugal	2,1	1,7	215	176
Spanje	1,2	1,2	174	183
Turkije	5,0	3,2	148	105
Verenigd Koninkrijk	2,5	2,3	605	621
Verenigde Staten	3,1	3,8	1 096	1 377

Bron: NAVO.

Algemene uitgaven en inkomsten

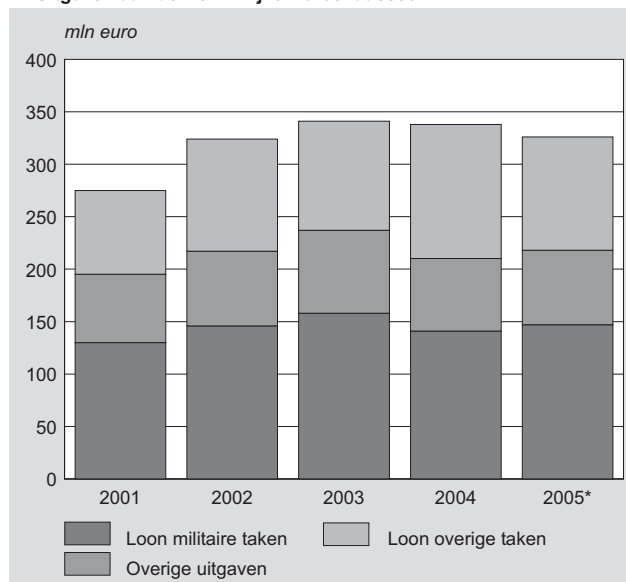
Het vervolg van dit artikel behandelt de afzonderlijke defensietaken, zoals vermeld in tabel 5. Hierbij wordt de aard van de defensietaken beschreven en wordt ingegaan op de belangrijke ontwikkelingen op het beleidsterrein.

De uitgaven en inkomsten die betrekking hebben op de gehele krijgsmacht, zijn niet toegerekend aan de afzonderlijke onderdelen landmacht, luchtmacht of marine. Deze zijn opgenomen als algemene uitgaven en inkomsten. Hiertoe behoren vooral de kosten van de centrale organisatie, subsidies voor wetenschappelijk onderzoek en technologische ontwikkeling, de bijdragen aan internationale militaire organisaties en de kosten van de militaire taken van de marechaussee.

Tot het takenpakket van de Koninklijke marechaussee behoren de beveiliging van het Koninklijk Huis en de Nederlandsche Bank, handhaving van de vreemdelingenwet en bijstandsverlening aan civiele politiekorpsen. Verder heeft dit korps de politietaken voor de krijgsmacht en politie- en beveiligingstaken voor de burgerluchtvaart. Dit takenpakket is te splitsen in een militair deel en een deel dat gericht is op de handhaving van de openbare orde en veiligheid. Alleen het militaire deel is opgenomen in tabellen 1 en 5.

In 2005 ging ruim drievijfde van het totale budget voor internationale militaire organisaties naar de NAVO en werd bijna een kwart besteed aan het Europees Veiligheids- en Defensiebeleid (EVDB). Nederland draagt evenredig bij aan de gemeenschappelijk gefinancierde NAVO-programma's. Hierbij gaat het om het NAVO Veiligheids- en Investeringsprogramma, het programma betreffende het Airborne Warning and Control System en het militaire budget van de NAVO. Met het EVDB wordt een versterking van de Europese militaire capaciteiten beoogd. In dat kader is in juli 2004 het Europees Defensie Agentschap opgericht.

2. Uitgaven aan de Koninklijke Marechaussee

Landmacht

De landmacht heeft naast de algemene verdedigingstaak voor het eigen grondgebied en dat van de NAVO-bondgenoten nog twee andere functies. Zij moet wereldwijd een bijdrage leveren aan vrede, veiligheid en stabiliteit en ondersteuning verlenen aan civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp. Bij de landmacht wordt een reductie beoogd van ruim een vijfde van de personeelssterkte in de periode 2003–

Tabel 4
Aantal voltijdequivalenten van de krijgsmachtonderdelen

	Burger- personeel	Beroeps onbepaalde tijd	Beroeps bepaalde tijd	Totaal
<i>x 1 000 vte</i>				
Totaal ultimo 2002	18,1	28,9	25,0	72,0
Totaal ultimo juni 2006	14,2	24,7	24,3	63,2
w.v.:				
Centrale organisatie	8,0	3,3	0,6	11,9
Landmacht	4,0	8,0	13,1	25,1
Luchtmacht	0,6	4,9	3,6	9,1
Zeemacht	1,2	5,2	4,4	10,8
Marechaussee	0,5	3,3	2,5	6,4

Bron: Ministerie van Defensie.

Tabel 5
Uitgaven en inkomsten van het Rijk per defensietaken

	Uitgaven			Inkomsten		
	2003	2004	2005*	2003	2004	2005*
<i>mln euro</i>						
Algemeen	1 223	1 285	1 510	87	191	293
Landmacht	2 080	2 149	2 213	68	63	22
Luchtmacht	1 456	1 339	1 186	34	40	295
Zeemacht	1 349	1 271	1 284	26	-12	329
Militaire pensioenen	952	1 007	1 041	0	0	0
Buitenlandse militaire bijstand	233	247	217	8	7	3
Totaal	7 293	7 298	7 451	223	289	941

2007. Een deel van deze vermindering vindt plaats door overheveling van functies naar de Centrale organisatie. Verder worden twee grote defensielocaties, de legerplaatsen Seedorf en Ede-Oost, eind 2006 gesloten. Hun taken worden voortaan uitgevoerd door de landmachtbases in Ermelo, Stroe, Ede-West en Oirschot. In 2006 wordt de opheffing voltooid van de reserve-eenheden; alleen de eenheden van de Nationale Reserve en de reservisten die tijdens crisisbeheersingsoperaties individueel worden ingezet op specialistische functies, worden gehandhaafd. De inzetbaarheid van de landstrijdkrachten wordt ondermeer vergroot door de vervanging van de M109- en M114-houwiters door Pantserhouwiters 2000, de invoering van antitanksystemen voor de korte afstand, de paraatstelling van het vierde pantserinfanteriebataljon en de uitbreiding van de genie.

Zee­macht

De zee­macht heeft de volgende taken: de beveiliging en het mijnenvrij houden van de territoriale wateren, het leveren van een bijdrage aan de kustwacht (drugsbestrijding, toezicht op veilige scheepvaart, visserij-inspectie, opsporings- en reddingswerk) en het uitvoeren van hydrografisch onderzoek. Bij de marine wordt een reductie beoogd van een kwart van de personeelssterkte in de periode 2003–2007 waarvan een groot deel via de centralisatie van taken. De operationele activiteiten van vier fregatten zijn beëindigd. Twee van hen zijn in 2005 overgedragen aan Chili, de andere twee volgen in 2006 en 2007. In overeenstemming met het verminderde belang van reserve-eenheden is het mobilisabele vierde mariniersbataljon geschrapt. Bovendien wordt het marine­vliegkamp Valkenburg in 2007 gesloten. Om de inzetbaarheid van de zeestrijdkrachten te verbeteren, krijgt het Korps mariniers de beschikking over antitanksystemen voor de korte afstand en een nieuw communicatie- en informatiesysteem. Het ondersteunings­schip in het Caribisch gebied is vervangen door een nieuw schip met verbeterde transportcapaciteit, terwijl in 2007 een nieuw amfibisch transportschip beschikbaar komt.

Lucht­macht

De lucht­macht heeft de volgende taken: de luchtverdediging (met jachtvliegtuigen en geleide wapens), het controleren van het Nederlandse luchtruim, het militaire luchttransport en het verken­nings-, opsporings- en reddingswerk. Evenals de andere krijgs-

machtonderdelen is ook de lucht­macht inzetbaar voor de bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit.

Bij de lucht­macht wordt een vermindering beoogd van ruim 30 procent van de personeelssterkte in de periode 2003–2007. Hier­van heeft een deel betrekking op de verschuiving van functies naar de Centrale organisatie. De lucht­machtbases Twente en Soesterberg sluiten in 2007. Hun taken worden overgenomen door de vliegbases Leeuwarden, Volkel en Gilze-Rijen. Het aantal F-16's is van 137 in 2003 teruggebracht naar 108 in 2006. De vervanging van de F-16 door de Joint Strike Fighter is hét mate­riële project van de lucht­macht in de komende jaren. Verder zijn extra middelen aangewend om de inzetbaarheid van transport­helikopters en -vliegtuigen te vergroten en voor de aanschaf van verbeterde doelaanwijzings-, luchtverken­nings- en zelfbescher­mingsapparaatuur.

Tabel 6
Belangrijk groot materieel van de krijgsmachtonderdelen, 1 augustus 2006

<i>Koninklijke Landmacht</i>	
Tanks	179
Pantser­voertuigen	1 500
Pantser­houwiters 2000	39 ¹⁾
Luchtmobiele speciaal­voertuigen	208
Pantser­voertuigen voor vredesoperaties	70
<i>Koninklijke Lucht­macht</i>	
F-16's	108
Apache gevechtshelikopters	29
Trans­port­helikopters	30
Reddings­helikopters	3
Tank- en transport­vliegtuigen	10
Gulfstream VIP-vliegtuig	1
Patriotsystemen	4
<i>Koninklijke Marine</i>	
Fregatten	10
Onderzee­boten	4
Mijnen­jagers	10
Lynx-helikopters	21
Hydrografische vaartuigen	2
Amfibisch transportschip	1

Bron: Ministerie van Defensie.

¹⁾ De M109- en M114-houwiters worden momenteel vervangen door 39 pantserhouwiters 2000. Eind 2006 is deze operatie afgerond.

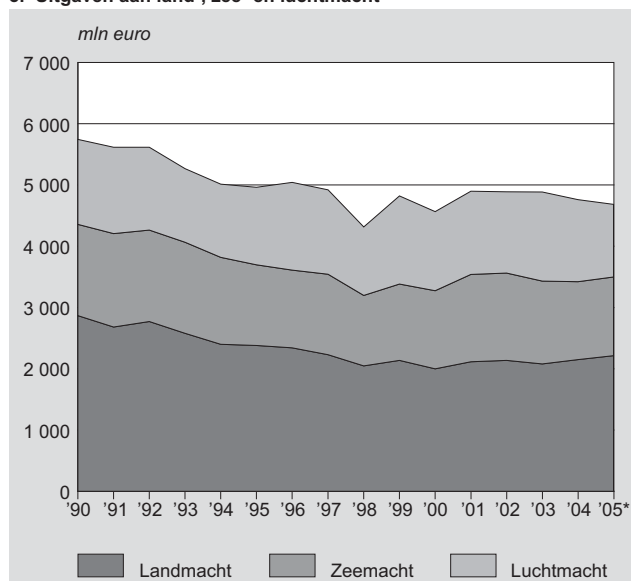
Militaire pensioenen

Tot vijf jaar geleden waren de pensioenvoorziening en uitkeringen voor militair personeel grotendeels in beheer bij het ministerie van Defensie. Defensie droeg geen premies af voor het militaire ouderdomspensioen en het militaire invaliditeitspensioen, maar betaalde de pensioenuitkeringen rechtstreeks uit eigen kas. Alleen voor het nabestaandenpensioen was het militair personeel bij het Algemeen Burgerlijk Pensioen­fonds (ABP) verzekerd. Vanaf 1 juni 2001 draagt Defensie ook premies af aan het ABP voor het militaire ouderdomspensioen; rechtstreekse uitkeringen kunnen alleen nog plaatsvinden voor de tot juni 2001 opgebouwde diensttijd. Defensie blijft wel het militaire invaliditeitspensioen zelf uitkeren. De militaire pensioenen vormen jaarlijks ongeveer een kwart van de totale loonsom van het ministerie van Defensie. Dit hoge aandeel hangt ondermeer samen met de relatief jonge leeftijd waarop beroepsmilitairen met pensioen gaan. Daar het niet mogelijk is aan te geven (hoe lang) bij welk krijgsmacht­onderdeel gepensio­neerden gediend hebben, zijn de pensioenen in tabel 5 niet verdeeld over land­macht, lucht­macht en marine.

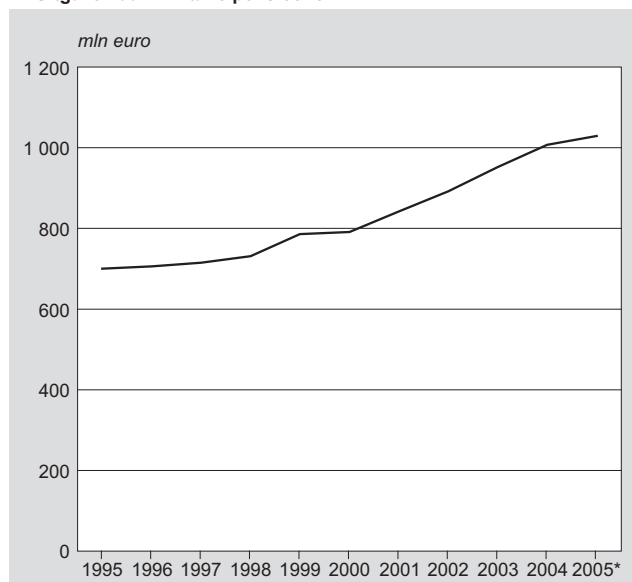
Buitenlandse militaire bijstand

De buitenlandse militaire bijstand betreft de Nederlandse betrokkenheid bij crisisbeheersingsoperaties en vredesmissies van de

3. Uitgaven aan land-, zee- en lucht­macht

4. Uitgaven aan militaire pensioenen

Verenigde Naties, de NAVO en de Europese Unie. De betrokkenheid is voor een deel in de vorm van verplichte contributies aan genoemde organisaties. Daarnaast levert de Nederlandse krijgsmacht belangrijke bijdragen aan deze operaties door de inzet van personeel en materieel. De additionele uitgaven voor die inzet vallen ook onder het beleidsveld buitenlandse militaire bijstand. Onder additionele uitgaven worden onder meer verstaan: de toe-

lagen voor het personeel, de reis- en verblijfkosten van dat personeel, de verbruikte artikelen, het gereedmaken en het onderhoud van het materieel en voor een deel de extra investeringen. De VN en de NAVO verstrekken een vergoeding voor de Nederlandse bijdrage aan bepaalde missies.

In 2005 heeft Nederland bijgedragen aan verschillende operaties en missies. Een derde van de totale uitgaven voor crisisbeheersingsoperaties ging naar de Nederlandse inzet in Afghanistan, een vijfde werd uitgetrokken voor de stabilisatiemacht in Irak.

Tabel 7
Uitgaven voor het uitvoeren van crisisbeheersingsoperaties

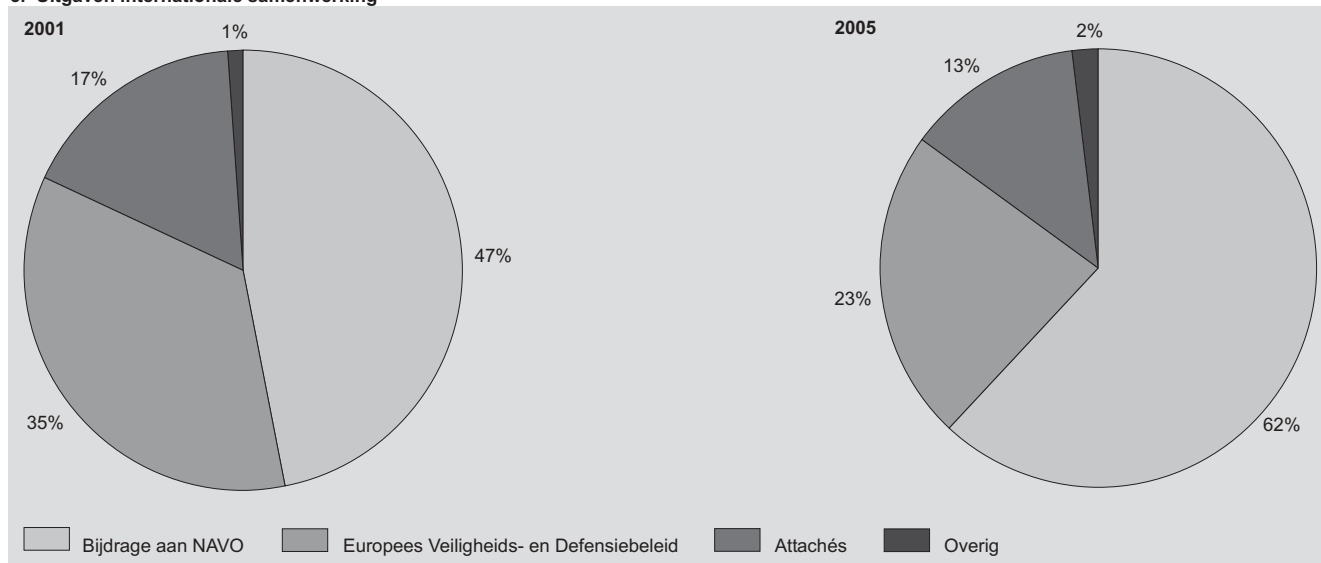
	2001	2002	2003	2004	2005
<i>mln euro</i>					
Europa	91,1	73,1	63,8	43,8	34,7
Stabilisatiemacht Irak	–	–	36,5	79,9	42,2
Afghanistan	–	42,0	63,6	33,2	75,7
VN-contributies	53,8	44,6	34,3	65,4	53,0
Overige	53,4	12,9	15,7	21,0	9,6
Totaal	198,3	172,7	214,0	243,2	215,1

Bron: Ministerie van Defensie.

Noot in de tekst

1) Tanks, munitie, wapens, wapensystemen en voer-, vaar- en vliegtuigen die als hoofdtaak hebben te fungeren als wapentuig.

5. Uitgaven internationale samenwerking

Bron: Ministerie van Defensie.